

senior cadets into discussion of current experiences in a specially formed microgroup aimed at the active formation of officers' leadership. The analysis and self-examination of leadership qualities development with the help of the military community, knowledge about leadership and competent implementation of the obtained knowledge into practice are very important aspects in the process of the formation of cadets as leaders. Leadership is manifested in the character of an individual. Prudence, justice and courage as well as the ability to set oneself a mission are the basic qualities of a leader.

Keywords: formation, person, cadet, leader, protector, virtue.

Подано до редакції 10.04.2016

УДК: 378.124+37.091.212+37.016:172

Олена Юрївна Булгакова,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту,
Одеський національний політехнічний університет,
пр. Шевченка, 1, м. Одеса, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ У ВИЗНАЧЕННІ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ»

Поняття психологічної готовності розглядається з позицій методологічних принципів детермінізму, єдності свідомості і діяльності, принципу розвитку з огляду на реціпрокні відношення у діаді «активність – відображення». Наведено міркування щодо поняття психологічної готовності у розрізі змісту поняття «стан», «психічний стан», «суб'єктивна раціональність», «особистість», «діяльність». Сформульовано висновок про психологічну готовність як складне інтернальне особистісно-діяльнісне утворення. Загальний висновок статті полягає у судженні про суб'єкту природу психологічної готовності, у світлі якої досліджуване поняття отримує ознаку переживання власної суб'єктивності у розрізі бажаної та передбачуваної ситуації активності, яка має ту чи іншу міру особистісної значущості.

Ключові слова: психологічна готовність, соціальна взаємодія, система відносин, суб'єктивність.

У вітчизняній науці теорія соціальної взаємодії представлена працями Г. М. Андрєєвої, Ю. Г. Волкова, В. І. Добренькова, Л. Г. Іоніна, А. І. Кравченко, С. А. Кравченко, Л. М. Москвичова, Г. В. Осипова, Ф. Р. Філіппова, С. С. Фролова, В. О. Ядова. Особливу значущість проблематика соціальної взаємодії отримує у контексті діяльності ВНЗ, яка потребує врахування притаманних їй закономірностей у процесі актуального здійснення інтерактивних стосунків у системі «викладач – студент», де на перший план висувається формування системи цінностей майбутнього фахівця, з огляду на здійснення професійних функцій дипломованих фахівців у майбутньому. Зазначене найбільш повно відображається у понятті психологічної готовності випускників вишу до професійної діяльності та соціальної взаємодії загалом.

Наші міркування про психологічну готовність студентів до соціальної взаємодії базуються, у першу чергу, на загальноприйнятих *методологічних принципах* вітчизняної психології – принципах детермінізму, єдності свідомості та діяльності, розвитку, згідно з якими ми маємо визначити детермінанти психологічної готовності та їх конкретизацію у реціпрокних відношеннях у діаді «активність – відображення» у

контексті діалектичних протиріч, вирішення яких слугує джерелом розвитку.

Методологічний базис міркувань про сутність психологічної готовності студентів до соціальної взаємодії потребує таких основоположних категорій, як категорії *загального* (певна властивість або відношення, характерні для даного класу предметів, подій) [20, с. 447], *особливого* (виявляє загальне в його реальному, конкретному втіленні) [20, с. 469], *одиночного* (специфічні неповторні особливості, унікальна якісна і кількісна визначеність) [20, с. 183].

Загальним у нашому випадку є поняття «готовність» (див. Б.Г. Ананьєв, О.В. Веденов, В.А. Крутецький, С.М. Либін К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, П.А. Рудик та ін.), що містить суттєві ознаки, в яких відтворюється загальна ідея «бути готовим до чогонебудь», необхідні й достатні для одержання шуканого результату. *Особливим* виступає поняття «психологічна готовність» (В.Ф. Жукова, Ф.І. Іващенко), ознака психологічності якого вказує на існування в готовності певного суб'єктного підґрунтя з огляду на його виникнення, розвиток та функціонування у складі цілісної діяльнісної системи. *Одиночним* є поняття «психологічна готовність до певної активності» (О.М. Краснорядцева, Н.Д. Левітов, А.К. Маркова,

К.К. Платонов, Б.В. Скориков), де відповідний наголос отримує ознака успішності у засвоєнні вимог активності (поведінки, комунікації, діяльності), яка залежить від здатності особи до «проникати» у сутність завдання, що виконується, або має виконуватись.

На нашу думку, діалектика загального, особливо, одиничного відтворюється у виборі *найближчого роду* при формулюванні дефініцій. Згідно із зазначеним, зміст поняття «готовність» (окреме поняття) можна відтворити за допомогою вказівки на його найближчий рід (загальне поняття) – активно-дієвий стан людини, якому притаманні такі найбільш суттєві ознаки, як: а) установка на певну поведінку; б) мобілізованість сил (знання, вміння, навички, вольові якості) для виконання завдання [2].

Розглядаючи поняття готовності у розрізі змісту поняття «стан» як родового поняття, ми повинні звернутись до змісту останнього, в якому виокремлюють таку провідну ознаку, як сукупність основних параметрів і характеристик у певний момент часу [16].

Якщо поєднати ознаки поняття *готовності* та *стану*, то ми отримуємо опис, в якому наголошується на ознаці *темпоральності* (готовність існує у певний момент часу, має «історію» свого виникнення та розвитку) та *функціональності* (готовність має певне цільове призначення відповідно до сфери активності особи як діяча).

Ідучи далі шляхом аналітичного розгляду понять, слід звернутись до поняття «психічний стан» (В. С. Агавелян, Б. О. Вяткін, В. О. Ганзен, Л. Я. Дорфман Н. Д. Левітов, Ю. Ю. Сосновікова), яке є родовим до поняття «психічна готовність». У понятті «психічний стан», зазвичай, вказують на ознаки, що характеризують життєдіяльність людини як біосоціальної істоти (стан сну, неспання, напруженості) [15].

У понятті психічного стану, яке відтворює системні темпорально-функціональні особливості індивіда у відповідній ситуації його життєдіяльності, присутній цілий «набір» ознак, що належать до різних рівнів функціонування діяча, починаючи із фізіологічних і завершуючи поведінковими та діяльнісними [12]. До них належать ознаки *відносин, поведінкових потреб, цілей активності, адаптивності* до оточення, що присутні у відповідних емоційних, пізнавальних, мотиваційних, вольових станах тощо [14].

Наведене означає, що поняття готовності вже з самого початку може бути охарактеризоване шляхом посилання на вказані ознаки, що належать до поняття психічного стану. Відтак, поняття готовності може бути визначене як таке, що відноситься до сфери *відносин, поведінки, діяльності, оточення*, які, власне, не тільки визначають, але й конкретизують психічний стан людини відносно її актуальної чи потенційної активності, діяльності, поведінки. Це означає, що *базисною основою готовності індивіда є система відносин у соціумному оточенні та її конкретизація у поведінці та діяльності*.

Говорячи про словосполучення «психологічна готовність» як теоретичне поняття, ми маємо особливо наголосити на такій його ознаці, як приналежність до суб'єктивної раціональності у вигляді внутрішньої (психологічної) моделі того об'єктивного явища, відносно якого має відбуватися та чи інша активність особи. Згідно із цим зауваженням, ми маємо всі підстави стверджувати, що психологічна готовність є ні що інше, як уявлення особи про ті обставини, в яких вона має брати участь в якості їх активного учасника. Це означає, що вихідною передумовою є когнітивна складова, від рівня розвитку якої залежить формування зазначеного уявлення.

Якщо виходити з ідеї *особистісного* підходу про психологічну готовність як стійку характеристику особистості, що формується у процесі підготовки до певного виду діяльності (Р.В. Головін, В.П. Кваша) [3], то на перший план виступає поняття «особистість», яке у даному випадку може розглядатись як загальне до поняття «психологічна готовність» і, отже, набувати ознак, що у найбільш загальному вигляді можна відтворити у словосполученні «психологічна готовність особистості» або «особистісна психологічна готовність».

Якщо ж узяти за основу ідею здатності особи до виконання тих чи інших функцій, що є головною рисою функціонального підходу до проблеми психологічної готовності, з його наголосом на високий рівень досягнень у діяльності (Л.С.Виготський, В.Г.Кінельов) [Цит. за 3], то в якості загального до поняття психологічної готовності починає виступати поняття діяльності.

Спираючись на ідею особистісно-діяльнісного підходу (Л.К. Велитченко, 2005; Н.Л. Коломінський, 2002; Н.М. Тарасевич, С.Д. Омельченко, 1994), основи якого сходять до праць Л.С.Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Б.Г. Ананьєва, що постулюють ідею про особистість як суб'єкт діяльності, яка сама, визначаючи її характер, формується в ній [19], ми отримуємо можливість охарактеризувати психологічну готовність як *складне інтернальне особистісно-діяльнісне утворення*. Головною ознакою цього утворення є ознака *ставлення* до себе як до діяча, в якій відтворюється досвід участі в інтерактивних подіях суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин соціумного буття.

Із наведеного випливає, що психологічна готовність до будь-якої активності є похідною від обставин, які супроводжують цю активність. Згідно з теорією відносин В.М. М'ясищева, що сходиться до ідеї про сутність людини як сукупності суспільних відносин [11] та типології особистостей за їх ставленням до оточення [17] і, відповідно, ставлення оточення до них, саме єдність відображення об'єктивної дійсності і ставлення людини до неї є визначальною обставиною, яка створює підґрунтя для виникнення певної функціональної системи, необхідної особі як діячу у тих чи інших умовах соціумного буття.

Оскільки система функціонально, за П.К. Анохіним, спрямована на досягнення шуканого результату, і утворюється як мінімум однією парою протилежностей, остільки можна вважати, що найбільш загальною основою психологічної готовності є діалектична єдність суб'єкта як «носія діяльності та пізнання» [20, с. 661] і об'єкта, як того, що протистоїть суб'єктові у діяльності та пізнанні [20, с. 453]. Відтак, висновки про таку функціональну систему з огляду на інтерактивні зв'язки суб'єкта і об'єкта можна перенести на поняття «психологічна готовність».

Якщо звернутись до найбільш усталеного погляду на зміст поняття «психологічна готовність», який, зазвичай, є присутнім не у монографічних, а, в першу чергу, довідкових текстах, адресованих чисельному загалу користувачів, то ми можемо встановити наступний перелік ознак: а) *установки, знання, навички, вміння, мотиви* (загальна психологічна готовність); б) *актуалізація, пристосування сил, створення психологічних можливостей для успішних дій в даний момент, налаштованість на певну поведінку, мобілізованість всіх сил на активні й доцільні дії* (ситуативна готовність) [13].

Пропонується вбачати у структурі психологічної готовності такі складові, як: а) *мотиваційна* (мотивація успіху, зацікавленість у виконанні завдання, у даній діяльності); б) *пізнавальна* (усвідомлення завдання, його значущості, способів досягнення мети); в) *емоційна* (почуття відповідальності, впевненість в успіху, наснага); г) *вольова* (управління собою і мобілізація сил, зосередження на завданні, відволікання від заважаючих впливів, подолання сумнівів, хвороби) [13].

Психологічна готовність як одиничне поняття охарактеризоване у дослідженні психологічної готовності до діяльності: а) спортивної (В. О. Алаторцев, А. Ц. Пуні, А. Д. Ганюшкін); б) педагогічної (П. П. Горностаї, А. О. Деркач, М. В. Левченко); в) економічної (О. П. Вяткін); г) навчання у школі (Л. С. Виготський, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін, Т. М. Князева, О. Є. Кравцова); д) майбутньої професійної діяльності (О. В. Матухно, Є. Ю. Рубанова); е) в органах внутрішніх справ (О. М. Столяренко); є) у напружених та екстремальних ситуаціях (М. І. Дяченко, Л. О. Кандибович, В. О. Пономаренко, О. М. Столяренко); з) у збройних силах (М. І. Томчук) [18].

Автор цитованої вище роботи, посилаючись на міркування М. І. Дяченка та Л. О. Кандибовича, О. М. Столяренка, Т. Б. Крюкової, І. А. Кучерявенка, В. Ф. Жукової щодо психологічної готовності взагалі та її структури зокрема, доходить висновку про певне різноманіття у її трактуванні та структуральному відображенні, і пропонує власний погляд на її будову, згідно з яким вона має складатися із мотиваційного, пізнавального, емоційного, вольового та операційного компонентів [18].

Ураховуючи важливість такої ознаки, як *якість* виконання завдання, вважаємо за необхідне додати до наведених вище ознак ще атрибут, який вказував би на міру *компетентності* діяча, який виявляє певну готовність до виконання тих чи інших дій.

Наразі існує низка термінів, які позначають феномен компетентності людини у взаємовідносинах – «компетентність у спілкуванні» і «комунікативна компетентність» (Ю. М. Ємельянов, Л. А. Петровська, Ю. М. Жуков), «соціально-психологічна компетентність» (Н. В. Кузьміна), «соціальна компетентність» (А. К. Маркова), «компетентність соціальної взаємодії» (І. О. Зімняя) [7].

До складу «компетентності соціальної взаємодії» належать знання, уміння та навички щодо взаємодії із суспільством у сфері формальних відносин із державними, правовими і комерційними структурами, органами керівництва, а у неформальній сфері – із сім'єю, друзями, сусідами, однокурсниками. Такі взаємодії передбачають: а) знання правових, соціальних і етичних норм; б) вміння долати конфлікти; в) навички співробітництва в малих соціальних групах і професійних колективах. Ці взаємодії мають ґрунтуватися на толерантності до людей інших рас, національностей, віросповідань, статі, соціального статусу, соціальної мобільності, а також на готовності креативно взаємодіяти з іншими людьми та регулювати соціальні відносини [7].

Компетентність соціальної взаємодії у формальній (професійно-діловій) і неформальній (інтимно-особистісній) сферах у студентів (представники професійних систем «Людина-Людина», «Людина-Знакова система», «Людина-Техніка» і «Людина-Природа») залежить від загального та соціального інтелекту, від соціального аспекту темпераменту. Вона проявляється на непродуктивному, стереотипному (визначається соціальним інтелектом і соціальним аспектом темпераменту) і творчому рівнях (визначається соціальним інтелектом і загальним інтелектуальним розвитком). Модель компетентності соціальної взаємодії студентів містить: а) соціальні знання, уміння (інтелектуальні ресурси); б) моделі і способи соціальної поведінки (поведінкові ресурси); в) соціальну активність і рішення проблемних ситуацій у формальній і неформальній сферах соціальної взаємодії [7].

У понятті «готовність» у відповідних теоретичних контекстах вказують, у першу чергу, на ознаки *«настрою»* на виконання професійної діяльності [1], *«потреби»* у праці та позитивного ставлення до неї (В.А. Крутецький) [22].

У конструкті «готовність», який трактується як багатомірний, багатокомпонентний властивість діяча, вбачають мотиваційний, емоційний, пізнавальний і діяльнісний компоненти [6]. За іншими поглядами, поняття готовності співвідноситься із категорією: а) особистості, де наголошується на таких її ознаках, як погляди, переконання, мотиви, відносини, почуття,

вольові та інтелектуальні якості, установки, навички, знання, вміння, налаштованість на певну поведінку (А.Л. Денисова) [1]; б) психічних станів, де вказується на «динамізм» особистості, її енергію, волю, ініціативність, здатність до ідентифікації себе з іншими (В.А. Сластьонін) [6].

Продовжуючи попередні міркування щодо понять готовності, готовності до певної активності, психологічної готовності з точки зору категорій *загально-го, особливого, одиничного*, ми маємо зіставити змісти зазначених понять.

Готовність – це: а) концентрований показник діяльнійсності суті особистості, міра її професійної зрілості [9]; б) умова успішного виконання професійної діяльності [4]; в) складне структурне утворення, ядро якого складає позитивне ставлення [5].

Психологічна готовність є: а) психічним *станом*, що характеризується мобілізацією ресурсів суб'єкта на виконання [12]; б) інтегративне системне утворення *особистості*, яке проявляється в діяльності [21]; в) усвідомлена *активність*, яка налаштовує особистість на майбутню діяльність і забезпечує успішність цієї діяльності [8]; г) активний психічний стан, за допомогою якого забезпечується високий рівень ефективної включеності суб'єкта у діяльнісні заходи [10].

У наведених публікаціях наголошується на тому, що психологічна готовність є складним, інтегральним синтетичним утворенням, яке має велику кількість взаємопов'язаних елементів (О.М. Францева, 2003). Вона є єдністю внутрішнього настрою на відповідну діяльність та необхідних для неї якостей (Ю.М. Тихомирова, 2014), сплавом функціональних, операціональних і особистісних компонентів (П.А. Смірнов, 2004). Як правило, в ній виокремлю-

ють відповідні складові, серед яких перше місце посідає мотиваційна складова. За цими складовими досить чітко проглядається загальна модель психологічної готовності, в якій виконавча складова має ті чи інші опосередкування, наприклад, розуміння та ставлення (О.М. Столяренко), розуміння (О.Б. Дмитрієва), саморегуляція, оцінка та самооцінка (Т.Б. Крюкова).

Виходячи з того, що готовність є завжди готовність до чогось, де сутнісні характеристики цього «чогось» вимагають від особи як адекватного відображення об'єкту з виокремленням його суттєвих взаємозалежностей, що є передумовою його успішності у суб'єкт-об'єктних відношеннях з ним. Психологічний аспект цієї готовності, який є імпліцитно присутнім у словосполученні «психологічна готовність», полягає в образі об'єкту активності, в якому з тією чи іншою мірою експлікованості представлені не тільки ті чи інші складові, але й сам суб'єкт як активний діяч у ситуації активності з відповідною системою ставлень та самоставлень.

Розглядаючи психологічну готовність з цього кута зору, ми маємо вказати не тільки на її складові, які виокремлюються у розглянутих вище літературних посиланнях, але й вказати на більш широке коло аспектів, які належать, у першу чергу, до категорії суб'єкта, і постають у вигляді відповідних конкретизацій у поняттях Я-концепції діяча, його особистісних смислів. Таким чином, доходимо висновку про суб'єктну природу психологічної готовності, у світлі якої досліджуване поняття отримує ознаку переживання власної суб'єктності у розрізі бажаної та передбачуваної ситуації активності, яка має ту чи іншу міру особистісної значущості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Е. А. Формирование психологической готовности будущих специалистов социальной сферы к инновационной деятельности: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.03 «Психология труда, инженерная психология, эргономика» / Е.А. Андреева. – М., 2013. – 25 с.
2. Готовность. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: psihotesti.ru/gloss/tag/gotovnost/
3. Гудименко Ю. Ю. Психологическая готовность к инновационной деятельности как условие профилитики профессиональной деформации личности воспитателя дошкольного образовательного учреждения: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.03 «Психология труда, инженерная психология, эргономика» / Ю.Ю. Гудименко. – Тверь, 2014. – 27 с.
4. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности человека к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – М.: Наука, 1986. – 314 с.
5. Дурай-Новакова К. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. на соискание ученой.

степеня д-ра. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / К. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 60 с.

6. Ибатуллина Е. Ю. Готовность педагога к инновационной деятельности как фактор коррекции профессионального консерватизма: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. Ю. Ибатуллина. – Волгоград, 2013. – 26 с.

7. Кодинцева Н.М. Взаимосвязь компетентности социального взаимодействия и психологических особенностей студентов вузов: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Н. М. Кодинцева. – М., 2009. – 25 с.

8. Коптяева О. Н. Мотивационная готовность педагогов к инновационной деятельности: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / О. Н. Коптяева. – Ярославль, 2009. – 25 с.

9. Кудашова Л. А. Формирование морально-психологической готовности студентов вузов – будущих социальных работников – к профессиональной деятельности: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л. А. Кудашова. – Саратов, 2002. – 21 с.

10. Ливенцева О. В. Психологическая готовность руководителей среднего звена к деятельности в неблагоприятных ситуациях (На примере аппарата управления Буровой компании): Дисс. ... кандидата психол. наук: 19.00.03 / О. В. Ливенцева. – М., 2002. – 213 с.

11. Мясичев В. Н. Психология отношений / В. Н. Мясичев. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.

12. Понятие психологической готовности личности к профессиональной деятельности, различные взгляды на готовность разных авторов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: studopedia.org>8-34025.html

13. Психологическая готовность. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: vocabulary.ru>... 896 ... psihologicheskaja-gotovnost

14. Психическое состояние. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: ru.wikipedia.org> Психическое состояние.

15. Психофизиологическое состояние. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: disnet.ru>articles/67

REFERENCES

1. Andreeva, E. A. (2013). Formirovanie psihologicheskoi gotovnosti budushhih specialistov socialnoi sfery k innovacionnoi dejatel'nosti [Forming of psychological readiness of future specialists of social sphere for innovations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

2. Gotovnost [The readiness]. Retrieved from: psihostesti.ru>gloss/tag/gotovnost/ [in Russian].

3. Gudimenko, Yu. Yu. (2014). Psihologicheskaja gotovnost k innovacionnoi dejatel'nosti kak usloviie profilaktiki professionalnoi deformacii lichnosti vospitatelia doskolnogo obrazovatel'nogo uchrezhdeniia [Psychological readiness to innovative activity as a condition of prevention of professional deformation of the personality of the teacher of preschool educational institution]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Tver [in Russian].

4. Diachenko, M. I., Kandybovich, L. A. (1986). *Psikhologicheskie problemy gotovnosti cheloveka k deiatel'nosti* [Psychological problems of person's readiness for work]. Moscow: Nauka [in Russian].

5. Durai-Novakova, K. (1983). Formirovanie professionalnoi gotovnosti studentov k pedagogicheskoi deiatel'nosti [The forming of professional readiness of students for pedagogical activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

17. Теория отношений. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: b17.ru>blog/7829/

18. Тихомирова Ю. М. Теоретический анализ структурных компонентов психологической готовности к профессиональной деятельности / Ю. М. Тихомирова // Психологические науки: теория и практика: материалы II междунар. науч. конф. (г. Москва, март 2014 г.). – М.: Буки-Веди, 2014. – С. 6 – 9.

19. Учебник: Педагогическая психология. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: uchebник.biz>... 13 ... lichnostno-deyatelnostnyjpodhod

20. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф.Ильичев, Н.Н.Федосеев, С.М.Ковалев, В.Г.Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

21. Фомин А. С. Проблемы формирования психологической готовности к управленческой деятельности / А. С. Фомин // Юридическая психология. – 2011. №1. – С. 14 – 20.

22. Францева Е. Н. Психологическая готовность к инновациям в профессионально-педагогической деятельности у будущих учителей: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Е. Н. Францева. – Ставрополь: 2003. – 18 с.

6. Ibatullina, E. Yu. (2013). Gotovnost pedagoga k innovacionnoi dejatel'nosti kak faktor korrekcii professional'nogo konservatizma [The teacher's preparedness for innovative activity as a factor of correction of professional conservatism]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Volgograd [in Russian].

7. Kodintseva, N. M. (2009). Vzaimosviaz kompetentnosti social'nogo vzaimodeistviia i psihologicheskikh osobennostei studentov vuzov [The interrelation of competence of social interaction and psychological characteristics of University students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

8. Koptiaieva, O. N. (2009). Motivatsionnaia gotovnost pedagogov k innovacionnoi deiatel'nosti [Motivational readiness of teachers for innovative activities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Yaroslavl [in Russian].

9. Kudashova, L. A. (2002). Formirovanie moralno-psihologicheskoi gotovnosti studentov vuzov – budushhih sotsialnykh rabotnikov – k professionalnoi deyatel'nosti [The forming of moral-psychological readiness of students – future social workers – for the profession]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Saratov [in Russian].

10. Liventseva, O. V. (2002). Psikhologicheskaja gotovnost rukovoditelei srednego zvена k deyatel'nosti v

neblagopriyatnykh situatsiyakh [Psychological preparedness of middle managers for activity in adverse situations]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

11. Miasishev, V. N. (1995). *Psikhologiya otosheniy* [Psychology of relations]. Moscow: Izdatelstvo «Institut prakticheskoy psikhologii», Voronezh: NPO «MODJeK» [in Russian].

12. Poniatie psikhologicheskoi gotovnosti lichnosti k professionalnoy deyatel'nosti, razlichnyie vzglyady na gotovnost raznykh avtorov [The concept of psychological readiness of personality for the professional activities, different views on the readiness of different authors]. Retrieved from: studopedia.org/8-34025.html, [in Russian].

13. Psikhologicheskaya gotovnost [Psychological readiness]. Retrieved from: vocabulary.ru/...896...psikhologicheskaya-gotovnost, [in Russian].

14. Psikhicheskoe sostoyaniye [Psychological state]. Retrieved from: ru.wikipedia.org/Psikhicheskoe_sostoyaniye, [in Russian].

15. Psikhofiziologicheskoe sostoyaniye [Psychophysiological state]. Retrieved from: disnet.ru/articles/67, [in Russian].

16. Sostoyaniye [State]. Retrieved from: ru.wikipedia.org/Sostoyaniye, [in Russian].

17. Teoriya otosheniy [The theory of relations]. Retrieved from: b17.ru/blog/7829/, [in Russian].

18. Tihomirova, Yu. M. (2014). Teoreticheskii analiz strukturnykh komponentov psikhologicheskoi gotovnosti k professionalnoi deyatel'nosti [Theoretical analysis of the structural components of psychological readiness for professional activities]. *Psikhologicheskie nauki: teoriya i praktika: materialy II mezhdunar. nauch. konf. – Proceedings of the 2nd scientific conference. Psychology*. (pp.6-9). Moscow: Buki-Vedi [in Russian].

19. Uchebnik: Pedagogicheskaya psikhologiya [Textbook: educational psychology]. Retrieved from: uchebnik.biz/...13...lichnostno-deyatelnostnyi-podkhod..., [in Russian].

20. Il'ichev, L. F., Fedoseev, N. N., Kovalev, S. M. (1983). *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Encyclopedic dictionary of philosophy]. Moscow: Sov. enciklopediya [in Russian].

21. Fomin, A. S. (2011). Problemy formirovaniya psikhologicheskoi gotovnosti k upravlencheskoi deyatel'nosti [Problems of forming of psychological readiness for management activity]. *Yuridicheskaya psikhologiya – Juridical psychology*, 1, 14-20 [in Russian].

22. Frantseva, E. N. (2003). Psikhologicheskaya gotovnost k innovatsiyam v professionalno-pedagogicheskoy deyatel'nosti u budushchikh uchiteley [Psychological readiness for innovation in the professional activity of future teachers]. *Extended abstract of candidate's thesis*. [in Russian].

Елена Юрьевна Булгакова,

кандидат психологических наук, доцент кафедры социальной работы и кадрового менеджмента, Одесский национальный политехнический университет, пр. Шевченко, 1, г. Одеса, Украина

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ В ОПРЕДЕЛЕНИИ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ «ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ»

Понятие психологической готовности рассматривается с позиций методологических принципов детерминизма, единства сознания и деятельности, принципа развития с учетом реципрокных отношений в диаде «активность – отражение». Рассмотрение проблемы в соответствии с категориями общего, особенного, единичного обеспечило возможность выделения в данном понятии признаков общей идеи «быть готовым к чему-либо», ее конкретизированного субъектного основания и степени успешности в усвоении требований соответствующей активности. Отмечается, что диалектика общего, особенного, единичного воспроизводится в выборе ближайшего рода при формулировании дефиниций. Приведены соображения относительно понятия психологической готовности в разрезе содержания понятий «состояние», «психическое состояние», «субъективная рациональность», «личность», «деятельность». Сформулирован вывод о психологической готовности как сложном интернальном личностно-деятельностном образовании. Его главным признаком является признак отношения к себе как к деятелю. В нем воспроизводится опыт участия в интерактивных событиях субъект-субъектных и субъект-объектных отношений социального бытия. Общий вывод статьи состоит в суждении о субъектной природе психологической готовности, в свете которой исследуемое понятие получает признак переживания собственной субъектности в разрезе желаемой и предполагаемой ситуации активности, которая имеет ту или иную степень личностной значимости.

Ключевые слова: психологическая готовность, социальное взаимодействие, система отношений, субъектность.

Olena Bulgakova,
PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,
Department of Social work and HR-management,
Odessa National Polytechnic University,
1, Shevchenko avenue, Odesa, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS FOR DEFINING THE MEANING OF THE CONCEPT “PSYCHOLOGICAL READINESS”

The concept of psychological readiness is considered from the standpoint of the methodological principles of determinism, the unity of consciousness and activities, the principle of the development based on reciprocal relations in the dyad «activity – reflection». The review of the issue in accordance with the categories of the common, the special and the singular provided the opportunity of distinguishing the elements of the general idea “to be ready for something”, its concretised subjective basis and the degree of success in mastering the requirements of the relevant activities in the concept. It is noted that the dialectics of the common, the special and the singular is reproduced in the selection of the nearest genus in the formulation of definitions. The considerations on the concept of psychological readiness in the context of the notions “state”, “mental state”, “subjective rationality”, “personality”, “activities” are presented in the paper. It has been concluded that psychological readiness is as a complex internal personality-oriented phenomenon. Its main characteristics is the attitude towards oneself as towards a doer. It reproduces the experience of participating in the interactive events of the subject-subject and subject-object relations of social life. Thus, psychological readiness has subjective nature, in the light of which the considered concept gets the characteristics of experiencing its own subjectivity in the context of the desired and the assumed activities situation having certain degree of personal significance.

Keywords: psychological readiness, social interaction, a system of relations, subjectivity.

Подано до редакції 08.04.2016

УДК: 159.98:78.01

Алла Леонідівна Весельська,
асистент кафедри соціальної та практичної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ РОЗУМІННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ: СТРУКТУРА ТА КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД

Розуміння музичного твору є складним процесом, де поєднуються емоційна та інтелектуальна сторони, зміст музичного матеріалу й особливості особистості. Ця єдність ускладнює процес розуміння та зумовлює потребу в структуруванні та уточненні компонентів загальної моделі розуміння, яка й визначає специфіку та результативність сприймання творів мистецтва. У статті проводиться аналіз теоретичних підходів та емпіричних досліджень з питань сприймання та розуміння музичних творів. Пропонується модель розуміння музичних творів, що включає когнітивний, операціональний та регулятивно-особистісний компоненти. Обґрунтовується зміст кожного компоненту розуміння музики.

Ключові слова: розуміння музичних творів, структура розуміння, когнітивний, операціональний та регулятивно-особистісний компоненти розуміння.

Зростання обсягу музичної інформації, яку людина сприймає у повсякденному житті, визначає актуальність дослідження процесів сприймання та розуміння. Музика тиражується та репродукується у повсякденному житті засобами масової інформації, використовується як фон для подачі інформації, наприклад, у рекламі; стає засобом спілкування у молодіжних субкультурах.

Розуміння музичного твору – це складний процес, де поєднуються емоційна та інтелектуальна сторони, зміст музичного матеріалу й особливості особи-

стості. Ця єдність ускладнює процес розуміння та зумовлює потребу у структуруванні та уточненні компонентів загальної моделі розуміння, яка й визначає специфіку та результативність сприймання творів мистецтва.

У загальному вигляді проблема сприймання та розуміння музики розкривається у дослідженнях з різних галузей психології: психофізіології, музичної психології, психології мистецтва, інформаційної естетики тощо; висвітлюється як у вітчизняних (А. Г. Костюк, С. Н. Беляєва-Екземплярська,